

СТРАТЕГИЈСКА РАСКРШЋА И ХИБРИДНИ РАТ – НОВИ ФЕНОМЕН ИЛИ НОВО ИМЕ ЗА СТАРЕ ПРИСТУПЕ КОНФЛИКТИМА

Небојша Николић*

Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Глобална геополитичка престојавања имају своју комплексну динамику која неизоставно има утицаја на све земље у свету па тако и на Србију. Готово у сваком тренутку, истовремено на више места у свету одвијају се сукоби са наизглед локално специфичним карактеристикама. Хибридне претње и хибридно ратовање су термини који су постали врло чести у употреби последњих неколико година. У стручним круговима срећу се подељена мишљења у вези појмовног одређења ових појмова. Полазећи од класичног поимања рата као наставка политике другим средствима, може се логичком анализом доћи до суштине поимања феномена који се данас често означава као хибридно ратовање. Комплексности проблема значајно доприносе упоредни процеси глобализације и технолошког развоја нарочито у сфери информационих и комуникационих технологија, које, у комбинацији са осталим факторима, уносе нове сложености и изазове, као и настанак и развој нових феномена у сфери друштвених и међународних односа. Србија са својом позицијом на једном од светских геостратегијских раскршћа свакако може бити суочена са хибридним претњама и у будућности, тим пре што се налази и на раскрсници сусретања и сукобљавања идеолошких и верских концепата. Ближа и даља историја региона у коме се налази и Србија пружа доказе о низу преломних периода за Србију са веома снажним утицајима и догађајима који су уследили. Садржајно праћење актуелних дешавања, трендова и новитета у савременим сукобима на светској сцени, као и критичка анализа историјских догађаја, могу бити од користи у стратегијском промишљању у контексту Србије и стратегијских раскршћа.

Кључне речи: *Србија, одбрана, хибридно ратовање, стратегија, одлучивање*

Увод

Глобални стратегијски трендови у свим областима људске делатности и природног окружења су веома сложени, динамички променљиви, слабо предвидиви и са потенцијалом да буду врло утицајни на различитим нивоима и области-

* пк др Небојша Николић, nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs

ма, па тако и у пословима националне одбране и безбедности друштва. Саставни део глобалних стратегијских трендова су и глобална геополитичка престројавања, која имају своју комплексну динамику, често недовољно предвидиву, која неизоставно има утицаја на све земље у свету па тако и на Србију. У контексту свеопште подложности променама, ипак је могуће наћи индикаторе сталности и непроменљивости а то је смислено поступање стратегијских актера у правцу сопствених интереса, при чему се исти настоје објективно и реално профилисати. Управо из различитих интереса стратегијских актера на глобалној сцени произлазе и различитости у приступима заједничким питањима. Супротстављени интереси по правилу, пре или касније, доводе до мањих или већих сукоба, који постепено од политичких сукоба прерастају у отворене војне конфронтације и ратове. Готово у сваком тренутку, истовремено на више места у свету одвијају се ратови са наизглед локално специфичним карактеристикама.

Полазећи од класичног поимања рата као наставка политике другим средствима, може се логичком анализом доћи до суштине поимања феномена који се данас често означава као хибридно ратовање. Управо та потенцијална разноликост „других средстава“, а додали би и „метода“, којима се сукоб из сфере политичких односа преноси у друге сфере и области као што је: економска, финансијска, саобраћајна, транспортна, информациона, медијска, културна, религијска, спортска и сва друга, ствара предуслове за именовање, тако „иновираних“, сукобљавања као „хибридних“.

Перцепција оружаних сукоба као хибридних ратова започета је у првој декади 21. века, односно са ратовима Авганистану 2001. и Ираку 2003. године, да би након војног сукоба државе Израел и покрета Хезболах 2006. године на југу Либана била значајно појачана. Недуго затим, 2011. године, серија демонстрација и насилних свргавања режима у арапским државама Блиског истока и севера Африке (земље Магреба), симболично названа - „Арапско пролеће“, дале су нови импулс у прилог популарисања термина „хибридно ратовање“ да би догађаји у Украјини од 2014. године само потврдиле тај тренд.

Ипак, у погледу новитета термина „хибридни рат“, у стручним круговима, срећу се подељена мишљења у вези његовог појмовног одређења.

Хибридно ратовање

Хибридне претње и хибридно ратовање су термини који су постали врло чести у употреби последњих десетак година. Њихова појава се доводи у везу са два велика ратна сукоба у првој декади 21. века, односно са ратовима Авганистану и Ираку. Поједини војни и други теоретичари анализирајући физиономију ратних операција у поменутих ратовима и покушавајући да нађу адекватне моделе и опишу ове сукоба, те да формулишу одређене препоруке у циљу веће ефективности војних снага на терену, дошли су до идеје да је ту можда реч о некој новој форми рата –хибридном рату. Треба имати на уму заиста импресивне чињенице у вези оба поменута рата: деценијска дужина трајања сукоба, јаки побуњенички покрети, сложена унутрашња ситуација у тим државама која се слободно може именовати као грађански и верски рат, уз организовани криминал и неизбежну свеprisутну корупцију великих размера.

Упркос растућој популарности термина „хибридно ратовање” још не постоји општеприхваћена дефиниција истог, као ни јединствен став о томе да ли је „хибридно ратовање” уопште нов феномен (нова врста рата) или је реч само о новом термину за већ постојећи ентитет. Генерално, постоје две јаке струје истраживача које се залажу за два различита аспекта поимања хибридног ратовања. Једна тенденција представља залагање за став да је реч о новом феномену, док друга струја заговара да је реч само о новом термину. Ове разлике се јављају у стручним круговима широм света. Тако на пример, Министарство одбране¹ САД не сматра да је „хибридно ратовање” нова врста рата, већ да се садржаји који се именују као „хибридни рат” уклапају у већ постојећу терминологију. Са друге стране, термини „хибридно ратовање” и „хибридне претње” су веома присутни у анализама актуелних дешавања на пољу безбедности и одбране нарочито у Европи², у НАТО³, као и код дела истраживача⁴ и аналитичара у САД.⁵

Како је изнето, кованица „хибридно ратовање” је релативно новијег датума. У контексту разматрања физиономије савременог ратовања у стручним круговима сматра се да су прву употребу овог појма предложили Френк Хофман и генерал Џејмс Матис 2005. године на једном форуму о одбрамбеним питањима у САД⁶. У литератури⁷ се могу пронаћи и варијанте употребе овог термина нешто старијег датума („хибридни рат”, „хибридне снаге”, „хибридне операције”), али у ужем контексту разматрања међусобних односа специјалних снага и различитих родова и видова војске, при чему је присутан аспект прожимања атрибута конвенционалних и неконвенционалних дејстава.

Међутим, експанзија популарности и употребе термина „хибридно ратовање” догађа се након краткотрајног али интензивног и сасвим специфичног оружаног сукоба на Блиском истоку 2006. године између Израела и Хезболаха (12. јул – 14. август 2006. године). Особености овог сукоба које га кандидују за категоризацију као хибридног рата су следеће. Необични аспект страна у сукобу: сукоб вођен је између државе (Израел) и недржавног-невладиног политичког покрета (Хезболах) лоцираног на територији јужног Либана. Војно-техничка опремљеност, организација и дејства једног недржавног покрета (Хезболаха) имала је обресе регуларних војних

¹ D'Agostino, Davi M., „Hybrid warfare”, report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, (September 10, 2010)

² Maigre Merle, „Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO” *Policy Brief. Foreign Policy Program. GMF – The German Marshall Fund* (February 2015).

³ Peter Pindják, „Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?” *NATO Review*. (November 2014). Retrieved from: <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Deterring-hybrid-warfare/EN/index.htm>

⁴ Hoffman, Frank, „Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict”, *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, No.240, 1-8, (April 2009).

⁵ McCulloh, Timothy, and Richard Johnson, „Hybrid warfare” *JSOU Report 13-4*, Joint Special Operations University, FL, USA, 2013; Miller, Michael, „Hybrid Warfare: Preparing for Future Conflict”, Air War College, Air University, research report, 17 February 2015.

⁶ Hoffman, Frank, „Conflicts in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars”, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia (December 2007).

⁷ Walker, Robert, „Spec Fi: The United States Marine Corps and Special operations”, Master of Science thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, CA, USA, December 1998.

снага. Овај недржавни актер успео је да обезбеди, допреми у зону дејства и дејствује са око 4000 ракета при чему су исте нанеле око 4300 цивилних жртава у северном делу Израела и евакуацију око 350.000 људи из угроженог подручја.⁸

Војни губици Израела су такође били значајни: од ангажованих око 400 израелских тенкова, Хезболах је погодио 48 борбених платформи што је врло висок проценат губитака. Додатно, у питању су били модерни израелски Меркава тенкови, који су погађани често са већих даљина против-тенковским ракетама. Авијација је изгубила један авион и неколико хеликоптера што није необично у асиметричним сукобима, док је морнарица забележила губитак једног брода погођеног далеко од обале – што јесте необично јер се далеко од обале то није очекивало. Израелска корвета „Ханит” погођена је против-бродским пројектилом на скоро 20 километара од обале (претпоставља се да је реч о ракети Ц-802 домета 120 километара, кинеског порекла). Такође, делови телекомуникационе опреме пронађене на освојеним положајима Хезболаха указују на борбену примену напредне технологије у активностима командовања, координације ватре и организовања одбрамбених положаја од стране једног недржавног актера. Сумарно, показало се да је недржавни актер у стању да створи организацију опремљену, обучену и мотивисану да генерише борбене ефекте адекватне оним који су својствени регуларним војним јединицама државних актера.

Ипак, у светлу разматрања увођења термина „хибридно ратовање”, треба имати на уму да се сукоб Израела и Хезболаха 2006. године појавио у периоду када су већ увелико трајала два велика паралелна рата (у Авганистану и Ираку) који су сами по себи привлачили велику пажњу у војно-стручним круговима управо због изражених специфичних тешкоћа у реализацији војних операција и успостављања нових режима. У таквом контексту се један термин – „хибридно ратовање” показао као врло згодан за описивање физиономије савремених оружаних сукоба (Авганистан, Ирак, Израел-Хезболах) и указивање на читав низ специфичности у модерном ратовању.⁹

Развојем ситуације и трагичних догађаја у Украјини у последњих пар година појавио се нови импулс у прилог популарисања термина „хибридно ратовање”. У анализама сложене ситуације у Украјини као и вези са затегнутим односима са Русијом, употреба термина „хибридно ратовање” нашла је плодно тле. У великом броју радова западних аутора присутна је теза о примени хибридног ратовања у Украјини од стране Русије. Са друге стране, део аутора¹⁰ у анализи „хибридног ратовања” тежишно се осврће на смене режима путем припреме и примене скупа активности, мера и поступака познатијих под називом „обојене револуције”.

Комплексности природе савремених облика ратовања, а тиме и њихових теоријских одређења, значајно доприносе упоредни процеси глобализације и технолошког развоја нарочито у сфери информационих и комуникационих технологија које у комбинацији са осталим факторима, уносе нове сложености и изазове, као и настанак и развој нових феномена у сфери друштвених и међународних односа.

⁸ Cordesman, Anthony, „Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War”, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007.

⁹ Hoffman, Frank, „Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict”, *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, No.240, 1-8, (April 2009).

¹⁰ Korybko, Andrew, „Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change”, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

Снажан развој информационо-комуникационих технологија омогућава доступност многих садржаја најширим слојевима популације на глобалном нивоу. У другој деценији 21. века сведоци смо развоја и свеопштег присуства феномена познатог као „друштвене мреже“, а утицај истих на догађаје из сфере безбедности и одбране је добро познат нарочито последњих неколико година. Следи неколико примера у вези познатих догађаја из блиске прошлости: мобилизација маса у „Арапском пролећу“ у више земаља; мобилизација присталица у спречавању војног пуча у Турској (средина јула 2016. године); позиви терористичких организација својим симпатизерима на акцију; сликања војника и снимања током војних акција, итд. Савремени технолошки трендови омогућили су и медијску глобализацију: глобална дистрибуција вести у реалном времену; пратећа контрола и селекција које ће вести бити ударне а које не; како ће информације бити интерпретирани; како ће се актери сукоба именовати („борци за слободу, устаници, терористи“, или нешто друго); итд. Истраживања¹¹ глобалних трендова потврђују логичко очекивање да ће се токови глобалног информационог позивања наставити и проширити и у будућем периоду.

Из шире литературе може се генерисати читав низ карактеристика хибридног ратовања, све са циљем његовог бољег разумевања и што је још важније благовременог откривања, ефикасног супротстављања и успешне одбране: разноврсност појавних облика; свеобухватност; изненадност; флексибилност; неодређеност узрока и иницијатора догађаја; пропаганда, дезинформисање, спиновање (агитација); сајбер напади; економске мере (санкције, блокаде, бојкоти); порицање умешаности у предметне догађаје; субверзивне оружане акције са скривањем извршилаца у цивилној популацији; синхронизованост различитих активности; поступност у остварењу циљева уз спремност на дуготрајни ангажман по принципу малих корака; итд.

Стратегијско промишљање и хибридно ратовање

Природни контекст стратегијског промишљања подразумева и обухват постојећих стратегијских документа која се односе на област одбране и безбедности. Националне стратегије одбране и безбедности су по правилу јавно доступни документи, што их чини доступним и за истраживања. Посебну вредност имају истраживачки подухвати који дају компаративну¹² анализу садржаја стратегијских докумената различитих земаља.

Појам хибридног ратовања полако налази своје место и у стратегијским и правилским документима савремених оружаних снага. Као најновији пример, из јула 2016. године, наводимо репрезентативан стратегијски документ¹³ о безбедности и оружаним снагама једне велике европске државе под насловом: „Бела књига о не-

¹¹ Ministry of Defence, „Global Strategic Trends – Out to 2045“, Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Joint Forces Command, Shrivenham, Wiltshire, United Kingdom, 2015.

¹² De France, Olivier, Witney, Nick, „Europe’s Strategic Cacophony“, Policy brief ECFR 77, European Council on Foreign Relations, April 2013. 1-16.

¹³ The Federal Government, „White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr“, Germany, July 2016.

мачкој безбедносној политици и будућности немачких оружаних снага” (у даљем тексту немачка Бела књига – НБК). Већ у предговору немачке Беле књиге истиче се хибридни рат као први на листи безбедносних изазова. Остаје да се види да ли ће у будућности термин хибридни рат наћи своје место и у стратегијским документима других држава или не.

Следећи научноистраживачку објективност може се рећи да оба аналитичка „правца” (западни и источни) у разматрању безбедносне ситуације у Украјини и генерално свеукупних односа Запад-Русија, посматрани заједно као целина дају целовитију и богатију слику општег концепта „хибридног ратовања”. Наиме, ако се из аналитичких текстова изоставе конкретна имена (држава, организација, области), односно замене фиктивним или општим ознакама, може се доћи до концепта „хибридног ратовања” вишег нивоа општости који ће бити шире (глобално) применљив независно од тога што су његови поједини делови развијени око конкретне безбедносне ситуације у конкретној држави и у конкретном историјском тренутку.

На пример, читајући аспекте хибридног рата који се тежишно односе на аспекте промене режима путем „обојених револуција”¹⁴ неизбежне су сличности између читавог низа земаља укључујући Србију, као и претходне државе у чијем је саставу била Србија (СФРЈ, Краљевина Југославија, Краљевина Србија), без обзира на временску дистанцу и последичних различитости историјских околности (са аспекта концепта хибридног ратовања било би занимљиво дубље анализирати промене режима у Србији-Југославији 1903, 1941 и 2000. године, као и флуидну ситуацију 1991. године).

Слично томе, следећи неке од поставки „западног”¹⁵ приступа у проучавању хибридног ратовања евидентна је њихова применљивост и дескриптивна способност за приказ кризних ситуација у разним земљама и различитим периодима. Већина следећих навода је лако препознатљива познаваоцима новије српске историје, посебно свеукупне ситуације у периоду од 1991. до 1999. године (распад бивше Југославије, агресија НАТО на СРЈ), али и касније. У наведеном периоду било је уочљиво следеће (што ће се касније наћи у текстовима¹⁶ у вези хибридног ратовања):

- економске санкције у циљу урушавања привреде земље која је објекат напада у хибридном рату;
- енергетски рат (ускраћивање или отежавање снабдевања енергентима);
- медијски рат (дисторзија информација, асиметрично извештавање, замена улога узрока и последице, замена улога жртве и кривца, итд.);
- подстицање вишеструких подела између становништва земље-објекта напада (поделе по етничкој, верској, политичкој, и другим линијама);
- отежавање контроле граница;
- изолација на међународном нивоу (лишавање савезника у циљу слабљења позиције;

¹⁴ Korybko, Andrew, „Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change”, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

¹⁵ Jagello 2000, „Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe’s Security Environment”, Praha-Ostrava, Czech Republic, 2015.

¹⁶ Ibid.

- смањење нивоа дипломатских, економских, војних, спортских, медијских, и других односа);
- притисци на руководство земље (у циљу смањења маневарског простора и кредибилитета);
- скретање пажње са битних догађаја (наметањем нежељене агенде рада и преговарања); итд.

Коначно, најновија дешавања у Турској (покушај државног удара средином јула 2016. године) представљају посебан изазов за све истраживаче и посебно поборнике концепта хибридног ратовања.

Закључак

У најкраћем, „хибридно ратовање” је термин новијег датума који се показао као врло погодан за описивање савремених појава угрожавања безбедности, али који истовремено није општеприхваћен као ознака за нову врсту рата.

Различити правци поимања хибридног ратовања посматрани заједно као целина дају целовитију и богатију слику општег концепта именованог као хибридно ратовање. Изостављањем конкретних одредница, као што су имена држава, организација-актера сукоба, области, итд., постиже се прочишћавање аналитичког контекста, стварају се услови за већу непристрасност истраживача и тематских дискусија чиме се изграђује објективност а тиме и научност у приступу, развоју и разматрању концепта хибридног ратовања. Стварањем објективног контекста јача се потенцијал за прихватање концепта хибридног ратовања као алата за бољу припрему, превенцију и супротстављање савременим изазовима безбедности и одбрани.

Као и свака друга земља и Србија може бити суочена са хибридним претњама и у будућности, тим пре што се са својом позицијом на једном од светских геостратегијских раскршћа свакако налази и на раскрсници сусретања и сукобљавања интереса и концепата (политичких, војних, економских, саобраћајно-транспортних, идеолошких и верских концепата) различитих светских и регионалних сила. Ближа и даља историја региона у коме се налази и Србија пружа доказе о низу преломних периода за Србију са веома снажним утицајима и догађајима који су уследили и консеквентно великим последицама у сфери демографије (губици популације), економије (разарања, уништења, санкције), политике (промене режима, државног уређења, државних граница) итд. Садржајно праћење актуелних дешавања, трендова и новитета у савременим сукобима на светској сцени, као и критичка анализа историјских догађаја, могу бити од користи у стратегијском промишљању у контексту Србије и стратегијских раскршћа.

Литература

[1] D'Agostino, Davi M.: „Hybrid warfare”, report GAO-10-1036R Hybrid Warfare, US Government Accountability office, Washington DC 20548, (September 10, 2010).

[2] De France, Olivier, Witney, Nick.: „Europe's Strategic Cacophony”, Policy brief ECFR 77, European Council on Foreign Relations, April 2013. 1-16.

[3] European External Action Service (EEAS).: „*Food-for-thought paper: Countering Hybrid Threats*” Report 8887/15, Council of European Union, EU, (13 May 2015).

[4] Jagello 2000, „Hybrid Warfare: A New Phenomenon in Europe’s Security Environment”, Research paper by Jagello 2000 for NATO Information Centre in Prague in cooperation with Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, and European Commission Representation in the Czech Republic, Praha-Ostrava 2015.

[5] Korybko, Andrew.: „*Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*”, Institute for Strategic Studies and Predictions PFUR, 2015.

[6] Cordesman, Anthony.: „*Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War*”, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2007.

[7] Maigre Merle.: „*Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO*” Policy Brief. Foreign Policy Program. GMF – The German Marshall Fund (February 2015).

[8] McCulloh, Timothy, and Richard Johnson.: „*Hybrid warfare*” JSOU Report 13-4, Joint Special Operations University, FL, USA, (2013).

[9] Miller, Michael: „*Hybrid Warfare: Preparing for Future Conflict*”, Air War College, Air University, research report, 17 February 2015.

[10] Ministry of Defence, „*Global Strategic Trends – Out to 2045*”, Development, Concepts and Doctrine Centre (DCDC), Joint Forces Command, Shrivenham, Wiltshire, United Kingdom, 2015

[11] Peter Pindják, „*Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?*” NATO Review. (November 2014). Retrieved from: <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Deterring-hybrid-warfare/EN/index.htm>

[12] The Federal Government, „*White Paper on German Security Policy and the Future of the Bundeswehr*”, Germany, July 2016.

[13] HM Government, „*National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015*”, United Kingdom, November 2015, www.gov.uk/government/publications

[14] Hoffman, Frank.: „*Conflicts in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*”, Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, Virginia (December 2007)

[15] Hoffman, Frank.: „*Hybrid Threats: Reconceptualizing the Evolving Character of Modern Conflict*”, *Strategic Forum*, Institute of National Strategic Studies, NDU, No.240, 1-8, (April 2009)

[16] Walker, Robert.: „*Spec Fi: The United States Marine Corps and Special operations*”, Master of Science thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, CA, USA, December 1998.